

TALLOZÁS

Kis államok és nagy hatalmak

(Lupta de clasă, 1968. 2.)

Mircea Malița a közepes és kis államok nemzetközi hivatásáról szóló cikkében (*Statele mici și mijlocii în relațiile internaționale*) részletesen foglalkozik ama diszkrepanciákkal, amelyek oly nyugtalanítóan megkülönböztetik a fejlődőben levő országokat a fejlett ipari államoktól.

A „nagy hatalom” fogalom 1814—1815 óta terjedt el a diplomáciai szóhasználatban: az akkori győztes hatalmak (Anglia, Ausztria, Oroszország, Poroszország) a párizsi békével és a bécsi kongresszuson szentesítették expanziós és szövetségi politikájukat a kis és gyenge államok rovására; ekkor zárják ki a „másodosztályú” hatalmakat az európai és a világpolitika rendezéséből — írja Malița. Azóta persze sokat változott a világ, az államok egyenlőségének már régebben, a XVII. században kimondott elve ismét érvényesül a nemzetközi életben (aminek egyik jele a külképviseleti formák módosulása: régebben csupán a nagyhatalmak fővárosában voltak nagykövetségek, s a kisebb államokban csak követéségek működtek, manapság már rendszerint kölcsönösen nagykövetségi szinten képviseltetik magukat a hatalmak, lakosságuk számától vagy katonai erejüktől függetlenül).

Mégis a kis és közepes államok mai szerepével kapcsolatban több szerző megjegyzi, hogy az imperialista hatalmak nem egy esetben megkísérik kétségessé tenni a náluk gyengébb államok jelentőségét a világpolitikában. S e szerzők emlékeztetnek Machiavelli tanácsára: a gyengébb ország csak végszükség esetén szövetkezzék az erősebbel, mert „nem lehet egyenlőség azok között, akik nem egyforma erősek”. Malița az egyenlőtlen-ség egyik példjaként az Európa Tanácsot említi: legfelsőbb szervében, a Konzultatív Gyűlésben a nagy államoknak

(Anglia, Franciaország, NSZK, Olaszország) 18—18, a közepeseknek csak 5—10, a kisebbeknek csupán 3—3 szavazata van.

Malița a fejletlen államok és a fejlett országok négy „nagy különbözőségének” felszámolását sürgeti a tényleges egyenlőség minden szempontból hatékonyvá válása végett: a fejlődés, a technológia, a nevelés és a stratégiai erő diszkrepanciáját.

Néhány adat a fejlődés diszkrepanciájáról: a harmadik világ, amelyben a világ népességének 46%-a él, a világ ipari termelésének 7%-át adja; a világ 19 leggazdagabb országa a világ gazdagságának 70%-át bírja; a mai fejlődési ritmusok fennmaradása esetén a világ lakosságának egyhatoda csak 200 esztendő múlva érhetné el a jelenlegi európai egy főre számított nemzeti jövedelem színvonalát.

A technológiai különbözőséget (*technological gap*) ENSZ-adatok jól érzékeltetik a következő tények egymás mellé helyezésével: a világon folyó tudományos kutatások 95%-át harminc országban végzik; az emberiség kétharmadának viszont csak 5%-ra futja. Míg a legfejlettebb államok már bruttó nemzeti jövedelmük 1—3%-át fordítják műszaki-tudományos kutatásokra és fejlesztésre, a fejlődő országok csak 0.1—0.2%-ot fordíthatnak erre, és 1980 körül érik el a 0.5%-ot.

Az oktatásügy diszkrepanciájának szemléltetésére elegendő, a már sokszor idézett adat felemlíttése: a világ lakosságának közel egynegyede analfabéta.

Sokatmondó számokat ismertet Malița a katonai és stratégiai különbözőségek illusztrálására is. „A fejlett, iparosodott és a fejlődő országok katonai és stratégiai diszkrepanciája talán a legszembe-tűnőbb azon aránytalanságok sorában, amelyek a két államosított csoporttól megkülönböztetik... A történelemben feljegyzett első háborútól a legutóbbi világháborúig becslések szerint a gyilkolási és pusztítási potenciál 4000-szeresen növekedett; a második világháborút követő két évtized során ez a mutató 12500-ra emelkedett, S a romboló erő növekedése elenyészően kis számú állam javára következett be. Jelenleg öt nukleáris állam nukleáris robbanóanyaga 52 000-szeresen meghaladja a második világháborúban felhasznált robbanóanyag-mennyiséget.” A korszerű fegyverzet hatékonyságának szemléltetésére Malița emlékeztet arra, hogy Kongó-Kinshasában néhány száz jól felszerelt zsoldos garázdálkodása hónapokig megzavarta a minimális katonai erejű fejlődő ország életét.

Mircea Malița meggyőzően fejtegeti, hogy a felsorolt diszkrepanciák ténybelisége ellenére, a társadalmi fejlődés új feltételei közepette már nem lehetnek kizárólag a nagyhatalmak az emberiség sorsának letéteményesei.

A politikatudomány és időszerűsége

(*Analele Institutului de Studii Istorice și Social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. 1968. 1.*)

Az *Analele* igen időszerű kérdés nyilvános megtárgyalására szólít fel, egyben a politikatudománnyal kapcsolatos vélemények kicserélésére a szakemberek rendelkezésére bocsátja a lap hasábjait. A vitakeretet kijelölő szerkesztőségi megjegyzések és az első cikk M. Voiculescu tollából már jelzi a disputa termékenységet. A hazai és a nemzetközi szakirodalom nagy apparátusára támaszkodó közlemény a politikatudomány tárgyára vonatkozó nézeteket foglalja össze, természetesen a szerző saját véleményén átszűrve. A vitaindító legnagyobb érdeme, hogy pontosan kirajzol néhány kérdőjelet.

De melyek is ezek? Mindenekelőtt magának e tudománynak a meghatározása: mi a politikatudomány? Ha erre azt felelnék, hogy a politikai jelenségeket vizsgáló tudomány, tulajdonképpen csak egy serral lennebb helyeznők el ugyanazt a kérdőjelet, hiszen maga a politikai jelenség is elég bizonytalanul körvonalazott a szakirodalomban.

Ettől függően nézetkülönbségek merülhetnek fel azzal kapcsolatban is, milyen módszerekkel közelíti meg a politikatudomány kutatásának tárgyát, vannak-e önálló módszerei. A problémák sorát a politikatudománynak a többi hasonló tudományhoz való viszonya folytatja. Ezen belül különösen fogas kérdés viszonyulása a szociológiához. A szerző jelzi az ezzel kapcsolatban kialakult véleményt; egyesek szerint a politológia külön társadalomtudományként fogható fel, mások szerint viszont egyenlő lenne a politikai szociológiával. Divergens álláspontok körvonalazódnak e tudomány jellege tekintetében is attól függően, hogy milyen problémákat sorolnak vizsgálódási körébe. Vannak, akik szűken értelmezik, s kutatási körét a politikai hatalommal vagy az állammal kapcsolatos kérdésekben jelölik meg. Mások a szintézis feladatát állítják elé, s kötelességének tekintik, hogy a többi társadalomtudományból inspirálódják, ezeket általánosítsa. Vitatott, hogy a politológiának

csak ténymegállapító — tehát csak a múltat értékelő — jellege vagy prognózis-funkciója is van.

Voiculescu szerint „a politikatudomány tárgya a politikai felépítmény kialakulásának és fejlődésének tanulmányozása... , a politikai hatalom kialakulásának és gyakorlásának, a kormányzási formáknak, a politikai pártoknak és társadalmi osztályoknak, az osztályharcnak, a tömegszervezetek tevékenységének, a politikai közvélemény és a politikai tudat kialakulásának a tanulmányozása“.

A szerző a vélemények és ellenvélemények sokaságába igyekszik behelyezni a maga álláspontját. A bemutatott problematikus pontokon túlmenően azonban az olvasóban is felmerülhetnek további kérdőjelek, most már a cikkíró érvelésének helytállósága kapcsán. Nem hitelesen bizonyított többek között az a fejtegetése, hogy polgári politikatudományról beszélni nonszensz: szerinte ugyanis egyetlen politológia van, s ezt lehet aztán különböző ideológiai és osztályalapról magyarázni.

Tisztelgés egy életmű előtt

(*Studii, 1968. 1.*)

Az 1956 őszen tragikus körülmények között elhunyt I. Tóth Zoltán neve és életműve eddig sem volt ismeretlen a román történetírás számára. Nem egy munkáját már megjelenésekor elismerő visszhang fogadta. S ez az elismerés nemcsak a tudósnak szólt, aki fáradhatatlan kutatómunkájával tények és adatok sokaságát tette ismertté az újabbról román történelemre vonatkozólag, hanem az embernek is, aki témái mellett szemléletében is időszerű tudott lenni: „Serdülőkoromtól fogva arra törekedtem — írta —, hogy munkám által előbbre haladjon a magyar és a román nép barátságának ügye.“ Ez a vallomás I. Tóth Zoltán egyéniségének lényegét világította meg: a múlt ismeretében a jövőbe tekintő tudós felelősségérzetét.

A román történetírás már akkor felfigyelt I. Tóth Zoltán munkásságára, amikor megjelent *Az erdélyi románok és a XIX. századi francia közvélemény* címmel Párizsban készült doktori értekezése. Kedvezően kommentálták *Az erdélyi román nacionalizmus első százada* című, hosszú évek kutatómunkáját megkoronázó művét, román fordításban is kiadták az erdélyi román parasztmozgalmakról írott könyvét (*Parasztmozgalmak az Erdélyi Érchegeységben 1848-ig*). S amikor az elhunyt tudós összegyűjtött tanul-

mányait tartalmazó gazdag kötet (*Magyarok és románok*. Akadémiai Könyvkiadó, 1966) megjelent, ez az elismerés fogalmazódik meg I. Tóth Zoltán egész életművét felforrasztva Demény Lajos és Vasile Netea recenzió-keretét túlhaladó igényű írásában, amely egy gazdag életpálya áttekintése, tanulságainak, a következő nemzedékek számára példamutató mondanivalójának summázása. Ezért érzik szükségesnek a szerzők áttekinteni I. Tóth Zoltán életpályáját: a temesvári első éveket, a kolozsvári tudományos intézetekben végzett munkáját, részvételét a kor haladó mozgalmában (így az *Erdélyi Fiatalok* körében), fáradhatatlan munkásságát a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem professzoraként és a történettudományi kar dékánjaként egy új szellemű történetírás, a két nép öszrinte megértését szolgáló tudósi munka meghonosításáért.

„I. Tóth Zoltán tanulmánykötete — olvassuk Demény és Netea megállapítását — nemcsak tisztelgés a tíz évvel ezelőtt eltávozott tudós előtt, hanem tényleges hozzájárulás a román és magyar nép ama békés kapcsolatának megszilárdításához, amely kapcsolatok a közös érdekek és célok tartós alapjára épülnek.“

Az erdélyi román értelmiség kialakulása és a kolozsvári Piarista Gimnázium

(*Studia Universitatis Babeş—Bolyai. Series Historiae*. 1968. 1.)

A román—magyar kapcsolattörténeti kutatások eddig még ki nem aknázott területén: az egykori egyházi iskolák sok értékes forrásanyagot rejtő irattáraiban, anyakönyvei között kutatva, Tonk Sándor érdekes és figyelemre méltó eredményeket hoz tanulmányában. Az eddigi ilyen irányú vizsgálódások, részletfeltáró vállalkozások jobbára egyes jelentősebb személyiségek diákeveinek felkutatására irányultak. Az egyetlen iskola, esetleg egy korszakban iskolák egész sora tanulói térképének elkészítése azonban az eddigi adatforrásoknál, esetleges irodalomtörténeti helyesbítéseknél fontosabb eredményeket kínál, hiszen az ilyen jellegű munka alapján nyílik mód arra, hogy lemérjük a román és magyar értelmiség kapcsolatainak forrásvidékét, s az iskolai években mutatkozó szellemi formálódása ismeretében teljesebben megértsük egy-egy nemzedék eszmei törekvéseit, szellemi arculatát.

Tonk Sándor tanulmányának már az adatai is érdekesek. Egyetlen iskola fél évszázadnyi tanuló-térképét méri fel

(1794—1850), csakhogy ez a fél évszázad az 1848-ban oly nagy szerepet játszó polgárosodó értelmiség kialakulásának kora, s a kolozsvári Piarista Gimnáziumban tanuló román diákok között olyan neveket találunk, mint Gheorghe Lazăr, George Barițiu, Avram Iancu, Ilie Măcelariu, Ioan Barac, Aron Pumnul, Vasile Pop, Iacob Bologa, Ioan Lemeni, Vasile Moga és így tovább. Nem egyszerű adatfeltáró munkát végez el tehát a tanulmány szerzője, hanem az 1848-as kor erdélyi román vezérkarának eszmei kialakulása kiindulópontjához vezet el. Vizsgálja az iskola román tanulóinak létszám-hullámzását (20,7% és 49,2% között az alsó, 7,6% és 20,8% között a felső tagozaton), e hullámzás kapcsolatát a kor történelmi-társadalmi viszonyaival. Felfigyel a polgári származású elem fokozatos előretörésére és öntudatformáló szerepére a diákságon belül. Nyomon követi azokat a kapcsolatokat, amelyek — sokszor épp e polgári származású román diákokon keresztül — a magyar reformifjúság felé, mozgalmaikhoz, célkitűzéseikhez vezettek.

Mindezeket az adatokat a tanulmány írója beilleszti a kor történetébe, sőt túllepve a saját maga kitűzte célt is, követi a gimnázium egykori tanulóinak pályáját az iskolapad elhagyása után is. Megállapításai itt már újabb forrásokra támaszkodnak (a guberniumi levéltár mindaddig felhasználatlan anyagára), s ezek segítségével mutatja ki, milyen helyet foglal el ez a román értelmiség az egykori osztrák birodalom gépezetében. Anyagának ez a része természetesen csak tömör összegezést nyújthat, bár számos közéleti szerepet játszó román értelmiségi életére és működésére vonatkozóan forrásértékű lévén, önálló kiadása is hasznos és fontos volna.

Az orvostudomány változásai

(*Le Figaro littéraire*, 1144.)

A címlapján a beaumarchais-i igét (*Sans la liberté de blâmer, il n'est pas d'éloge flatteur* — A bírálat szabadsága híján semmis a hízelgő dicséret) hirdető, igazán színvonalas polgári — irodalmi és művészeti — hetilap rendszeresen közöl a nagyközönséget közelről érintő tudományos kérdésekről szóló írásokat. Jelzett számában Jean Hamburger orvosprofesszor egy — az orvostudomány jövőjét elemző — szimpozionon elhangzott előadása (*Métamorphose de la médecine*) kapott helyet.

Hamburger professzor kifejti, hogy tudományának hihetetlenül gyors fejlődése

minduntalan maga mögött hagyja az orvost, aki soha nem is volt mindent tudó, s most a legkevésbé az: emlékező tehetősége nem bírja a rettenetes iramú versenyt. Az orvosi technika alapvető változásokon megy át az évszázad végéig. Hamburger szerint, ha a dolgok úgy alakulnak, ahogyan eddig, néhány éven belül a medicina csak annyira hasonlít majd a maihoz, amennyire egy Concorde-típusú repülőgép vezetése Blériot gépéhez, amely először repülte át a Csatornát. Ez a metamorfózis magában hordozza az orvosi tevékenység hatékonysága fokozódásának csodálatos lehetőségét, ám egyben bonyolult egészségügyi szerzési problémákat is felvet.

A bontakozó forradalom oka — Hamburger szerint — a következő jelenségekben rejlik: a gyógyításhoz elengedhetetlenül szükséges orvosi ismeretek halmaza hirtelen túllépte az orvos felfogóképességét, emlékezőtehetősége kapacitását. „Egyetlen orvos sem ismerheti már az orvostudományt.“ Mindez fokozatosan, szinte észrevétlenül következett be. A tény aztán annál váratlanabban, valósággal berobbant az orvosok tudatába.

Hamburger professzor figyelmeztet arra, hogy nem elvont elmélkedésről van szó. A nagy kérdés: megfelelően gyógyulnak a betegek?; vagy: lehet, hogy idő előtt meghalnak olyanok, akiknek pedig volt még életjoguk? „Figyelmesen áttanulmányoztam — írja cikkében — azoknak a betegeknek a kórlapját, akik az utóbbi két évben kórházamban kiszervek. Csak azokra az esetekre hivatkozom, amelyekben a kórtörténeti információk és a boncolási jegyzőkönyvek egyértelmű válasz megfogalmazását teszik lehetővé a következő kérdésekre: vajon az alkalmazottól különböző gyógyászati taktika növelhette volna-e a gyógyulás esélyeit? Nos, uraim, az esetek 26%ában a beteg megmentésének esélyei nagyobbak lehettek volna, ha az orvosi információk elégtelensége nem vezetett volna tökéletlen diagnózisra, illetve az esetre nem illő terapeutikára.“ A beteg meghalhat akkor is, ha az orvos a legjobb tudása szerint egyeztetni ugyan a szemiotikai (kórtünettani) adatokat, de nem áll rendelkezésére olyan berendezés, amely a célnak megfelelően gyorsan segítségére siessen az összes lehetséges kezelési eljárásokat, gyógyszereket manapság már rögzíteni képtelen memóriájának.

Jean Hamburger nem tekinti megoldhatatlannak a kérdést. Megoldási javaslatai sorában fontos helyet foglal el az *informatika*. Ezzel összefüggésben foglal

kozik az orvos—beteg viszony alakulásával is a gépi informálódás, az „automatikus diagnózis“, az „automatikus kezelés“ bevezetése esetén. Viszont: ezáltal nem növekszik-e a „személytelen, érzéketlen, embertelen“ medicina kialakulásának a veszélye?

Válasza tagadó. Az orvos emlékeztetének segítése gépi eszközökkel semmiféle veszélyt nem jelent. A döntés az orvos kezében marad: az orvos továbbra sem csupán a betegséggel, hanem a beteggel törődik; éppenséggel több ideje és energiája marad a döntő fontosságú egyénítésre. „Az orvosi informatikával szemben — fejtegeti a szerző — bizonyos személyek megfogalmazta fenntartások arról tanúskodnak, hogy az illetők képzetében még mindig kísért az orvosmágus mítosza. Nem hajlandók tudomásul venni, hogy a gyógyítás magas fokú műszaki tevékenységgel is vált, amely igenis megköveteli a tudományos közelítés minden lehetséges fortlyát. Hát szemére veti-e bárki a mérnöknek, hogy különböző táblázatok használatával segít magán? Van-e valami kivetni való abban, hogy a fizikus logaritmustáblázatokat használ? Miért tagadnók meg az orvos-tól azt a jogot, hogy hasonlóképpen az információ bármely eszközt felhasználhassa? Egy percig se higgyük, hogy a beteg meleg emberséggel történő gondozása szempontjából kívánatos lehet — kevésbé jól felkészülten kezelni őt...“

Megaversity

(Newsweek, LXXI. 9.)

Kezdetben voltak a college-ok, belőlük lettek az egyetemek, ezekből a multiuniversitások (sok fakultású egyetemek), míg az utóbbi évtizedekben megszületett a *megaversity* (mega — nagy, roppant nagy, hatalmas görög és az university — egyetem angol szóból). Ez az amerikai felsőoktatás fejlődésének útja.

A megaversity néhány tízezer hallgatóval, sok fakultással, külön negyedekkel, hatalmas alapokkal rendelkező mammut-egyetem. A felsőoktatás alakulását tükrözik az alábbi statisztikai adatok: 1950-ben az egyetemi hallgatók száma kétféle volt és fele-fele arányban oszlott meg az állami és a magánegyetemek között, ma hat és félmillió, és minden három hallgatóból kettő állami egyetemre jár. A kétfajta egyetem között megbomlott az egyensúly, és úgy látszik, az Egyesült Államokra annyira jellemző magántípusú egyetemek kora lejárában

van. Ez persze nem jelenti, hogy nem volnának még mindig alapos képzést biztosító, nagy tudós professzorokkal rendelkező magánegyetemek. Ilyenek például a harvardi, darthmouthi, chicagói stanfordi, amelyeken minden öt jelentkező hallgató közül négyet ma is visszautasítanak. Kétségtelen azonban, hogy az állami egyetemek könnyebben felszívják a jelentkezők áradatát, gyorsabban fejlődnek, és gyakran nagyobb tanári fizetéseket biztosítanak. Ezek az igazi megaversityk, melyek egész városokat kitevő egyetemi negyedeket, campusokat létesítenek, előadótermeiket, bentlakásaikat — az ún. *dormokat* — és étkezdéiket 24—30 emeletes épületekbe rendezik be. Egyik-másik külön autóbuszjáratokat szervez. A wisconsini egyetemnek például 54 997 hallgatója, 14 egyetemi campusa van és most épül négy új campus. A minnesotai egyetemen az előadási órák idejét 50 percről 45-re csökkentették, hogy a hallgatóknak legyen idejük az egyik épületből a másikba eljutni.

A megaversity típus különösen középnyugaton ért el nagy fejlődést. Itt van Amerika 10 nagy egyeteme — *The Big Ten*, melyeken az összes amerikai hallgatók 35 százaléka végez. Közöttük első helyen a wisconsini áll. Itt a bentlakási költségek aránylag csekélyek. Michiganben két egyetemen működik: a *University of Michigan* és a *Michigan State University*. A hallgatók száma mindkettőn 35 000 körül van, és nem szűnő versengés folyik közöttük. Az illinoisi egyetem hatalmas búzamezők közepén elszigetelten áll, és különösen a művészi képzést emelte magas fokra. Hallgatóinak száma meghaladja a 30 000-et, csak színházépülete hét van. Ilyen nagy megaversity továbbá az ohioi, minnesotai, indianai, purdue-i, yowai és northwesterni egyetem.

A mammut-méretnek nemcsak előnyökkel, hanem hátrányokkal is járnak. Belőlük fakadnak a nehézségek, a megoldatlan problémák és különösen „a dehumanizáció rémítő nyavalyája”. Amint az egyik bizottsági jelentés megállapítja, „az emberi kapcsolatok távoliak, lazák és komorak”. Jellemző rájuk az elidegenedés. „Még magát az intellektust sem tisztelik.” A vezetőség szervezeten küzd a jelenségek ellen: pszichológusok állanak a hallgatók rendelkezésére, a rektor heti találkozókat szervez számukra, különféle „lelkiklinikákat” állítanak fel. Sok nehézség van az előadótermekkel, noha az előadások jó részét televízió is közvetítik. Nem kevés gondot okoz a politikai függőség: a helyi vagy a szövetségi kor-

mányzat beleszól az egyetem belső ügyei-be. Örökös gond és probléma az alapok növelése. A vietnami háború miatt a kormány az építési költségekre előirányzott 600 millió dollárt 175 millióra csökkentette. E nehézségek ellenére minden jel arra mutat, hogy a jövő a megaversity-é, noha e „modern dinosaurusok” két alapvető problémája — az alapok és a szabadság kérdése — sokakban új egyetemi típus gondolatát vetette föl: azét, amely se nem teljesen nyilvános, se nem teljesen magán; más szóval az állam biztosítja az alapokat, de nem zavarja a belső autonómiát.

Körkép a kelet-európai irodalmakról

(*Napjaink*, 1968. 3.)

A Miskolcon megjelenő irodalmi és kulturális lap *Híd* címet viselő világirodalmi rovata megindulásának harmadik évfordulóját ünnepelte. Nincs abban semmi különös, hogy egy vidéki lap is lépést kíván tartani a világirodalommal. Csakhogy itt nem egy, szerkesztőség és olvasó számára természetes igény egy-egy saját feladatot vállalt magára három évvel ezelőtt, s ez: a kelet-európai szomszéd és rokonépek irodalmi és művészeti értékeinek közvetítése a magyar olvasó felé. E sajátos célkitűzés a szerkesztőség részéről tudatos feladatvállalást jelent egy olyan összefüggésben, amelyen előttük a magyar irodalom sok kimagasló írója fáradozott, s amelyet teljes időszerűségében az évfordulóról megemlékező Böszörményi Nagy Ernő így fogalmazott meg: „a szlovák vagy ukrán, horvát vagy bolgár kultúra legjobb eredményeinek tolmácsolása nemcsak irodalmi, hanem — ne féljünk a szótól — politikai szempontból is fontos”, lévén ez „a nacionalizmus elleni harcnak talán leghatásosabb, legidőszerűbb eszköze”.

Az elmúlt három év alatt kialakult a rovat sajátos arcának megfelelően széles körű munkatársi gárda. Vidéken, de egyáltalán nem provinciális síkon, ismert írók, irodalomtörténészek, tudományos kutatók vállalkoztak a részvételre, s így a rovat nem csupán célkitűzésében, hanem eredményeiben is kellő hangsúlyal tudja képviselni a kelet-európai népek kölcsönös megismerésének és közeledésének, irodalmaik és kulturális értékeik közvetítésének ügyét.

A *Híd* újabban egységes tematikai összeállítással kívánja célját még átütöbben

szolgálni. Az elmúlt év októberében a szlovák, novemberében a szovjet, decemberében a finn irodalmat mutatták be tanulmányok, ismertetések, műfordítások. Az ezévi márciusi számban Domokos Péter a Szovjetunióban élő kis finnugor népek kibontakozó irodalmait mutatja be. Az ott említett nevek még ismeretlenek előttünk. Pedig már nemcsak leltár szerint létező irodalmakról van szó ebben a cikkben, hanem olyan írókról, mint az udmurt Kedra Mirej és P. M. Petrov, a manysi J. Szesztalov, akiknek művei száz- ezres, milliós példányszámokban jelennek meg a szovjet népek nyelvén. Érdekes a cikk összegező megállapítása, amely talán kiegészíti a sikerükről tanúskodó adatokat: a hamarabb előretörő líra mellé most már a próza is felzárkózik, sőt egy-két drámai alkotás is jelzi a fejlődés útját. „A modern összetettség, áttételesség helyén még közvetlenebb, egyszerűbb, miremebb, spontánabb megnyilatkozásokat találunk, a tegnap még a ma felé nyomul... De ez a korántsem szellemi restségből vagy igénytelenségből fakadó vonás történelmük, hirtelen, fokozatos érlelődés nélkülöző növekedésük, körülményeik által meghatározott sajátos mentalitásuk következménye.”

Bizonyára nem kell sok időnek eltelnie, amíg a gazdag irodalommal rendelkező rokonnépek (finn és észt) mellé ezeknek az újonnan született irodalmaknak a legjobb alkotásai is felsorakoznak könyvespolcainkon.

Párizs fiatalodik

(*L'Express*, 870.)

Még Párizs is rászorul arra, hogy modern városrendészeti elvek alapján átépítsék. Az egy főre jutó zöld terület ugyanis mindössze csak 1 m², a lakóterület pedig 20 m²; 100 lakás közül 94 húszévesnél „idősebb”, s a város maga is „öreg”. Míg a körzet lakosainak száma 1945—1968 között 6 millióról 9,4 millióra növekedett, Párizs városának ma is csak 2,8 millió lakosa van — ugyanannyi, mint 1900-ban!

Gavroche és Zola Párizsa egyre inkább elpolgáriasodik — panasolja Robert Franc, a *L'Express* cikkírója. Ellepik a „papírlapok”. 1962—1966 között 13 000 vállalat és ezeknek 60 000 dolgozója hagyta el a várost, hogy helyükbe irodákat költöztessenek. Így aztán nem csoda, ha Párizs központjában 2,5-ször több a hivatalnok, mint a lakó. Este hat

után egy sor negyedben kihál az élet. Ugyanakkor — megfelelő, illetve megfizethető — lakás hiányában naponta 800 000 ember kénytelen párizsi munkahelyére vidékről beutazni.

Milyen legyen hát a jövő Párizsa? Kik lakják majd és milyen körökből kerüljenek ki dolgozói? S mindenekelőtt: ki fedezi majd a megújodás költségeit? Ezekre az alapfontosságú kérdésekre lenne hivatott válaszolni az immár közel 10 éve vajdó városrendészeti terv, melyet ez év márciusában terjesztettek a köztársasági elnök elé. E terv azonban — sajnálkozik a cikk írója — diszkrétén hallgat mind a határidőkről, mind az anyagi részről. Ami pedig a terv lényegét illeti, úgy tűnik, hogy a többoldalú tiltakozás ellenére is a bürokrácia inváziója folytatódni fog, s a századvég Párizsában 200 000 ipari dolgozóval kevesebb és 300 000 irodai alkalmazottal több lesz, mint ma.

Párizs központjában U alakban újabb üzleti központok alakulnak ki, és ezek veszik majd körül a nagy pályaudvarokat is. A felszámolandó Vásárcsarnok, a híres Halles de Paris helyén a Pénzügyminisztérium, egy építészeti főiskola és közkönyvtár épül.

A bemutatott makettekől (40 mérnök közreműködésének eredménye) modern városrészek képe bontakozik ki. Az új Place de l'Italie-n 57 — összesen 60 000 lakost befogadó — 90 méter magas kockatömb helyezkedik el, s a Montparnasse-on 200 méteres tornyot szándékoznak emelni. S mivel az Eiffel tornyot is elavultnak tekintik, új, ultramodern torony-tervezet — a francia Nicolas Schöfféré és a belga Polak-fivéreké — várja egy 35 tagú bizottság jóváhagyását. Mindkét terv megvalósítása 70—100 millió frankba kerülne. A Polak-fivérek tornya 740 méteres magasságával döntene világrekordot — többszínű fénysugarak vibrálásával szándékszik tükrözni a nap minden percében Párizs és a párizsiak hangulatát. Ebben a toronyban végeznék el a meteorológiai, közéleti és más információk elektronikus feldolgozását. Az ide befutó információkat az elektronikus készülékek színhatásokká szintetizálják majd, a kívánt színhatásokat 114 tengelyen forgó tükör és 3226 reflektor különböző összetűzésű eredményező mechanikus összeműködésével érik el. Ha például rossz időt jelez a meteorológia, s a közélet hírei sem rózsásak, a reflektorok kialusznak, a torony sötétbe burkolózik. De minden messze láthatóan ragyog, ha Párizs vidám.

Provincia és avantgard

(*Képes Ifjúság*, 1989.)

E két véglet együttjelentkezése nem meglepő azok számára, akik több-kevesebb rendszerességgel nyomon követik a jugoszláviai magyar irodalom sajtótermékeit. A főképben tanulmányanyagával rangot szerzett *Híd* című folyóirat *A Híd és a külföld* címen az utóbbi évek eredményeit és törekvéseit veszi számba, a közvetlen kapcsolatok fejlesztését szorgalmazza. Az érem másik oldalát, a jugoszláviai magyar irodalom, a vajdasági írók problémáit mutatja meg a *Képes Ifjúság* című hetilapban Hornyik Miklós izgalmas interjúja Tolnai Ottóval, az idei Híd-díjassal. (Hornyik interjúi általában eseményszámba mennek: ilyen volt nemrég a Déry Tiborral folytatott beszélgetése, legutóbb pedig, a *Híd* 1968. 1. számában, az igényes és terjedelmes Lukács György-anyag.)

Az 1940-ben született Tolnai Ottó, a *Symposion*-melléklet első szerkesztője, majd az önállóult *Új Symposion* vezető alakja ma a jugoszláviai magyar líra élvonalába tartozik. Az interjú bizonyossága szerint azonban nemcsak költőként jelentős egyéniség. Ha végletekben fogalmaz is, a pontosság, a tisztánlátás el nem hallgatható erénye. Elismeri, hogy az *Új Symposion*, általában a fiatalok avantgard irodalma egyszerre bezárkózás és kitérés kísérlet, amelyet azonban nem lehet a konkrétét tőlől és időtől elvonatkoztatni. „Én például inkább vállalom egy estélyiruhát, elvonatkoztatott világot, mint ezt a vajdasági áporodottságot, amiben élünk” — vallja Tolnai.

Noha tudatában van a légüres térnek, nem cinikus és nem nihilista. Nemzedékével együtt vállalja a harcot, mert érzi a társadalmi felelősséget. Arra a kérdésre, hogy mi váltja ki belőle leginkább az ellenhatást, így válaszol: „Az istállófélgör. Az, hogy belterjesen gondolkodnak az emberek. Bármiről is lett légyen szó, nem objektív mércével közelednek hozzá, hanem valamilyen érdekszövetségi vagy családias alapon.”

Drágulnak a régi könyvek

(*The Times Saturday Review* 57, 184.)

London egyik előkelő könyvüzlete (Sotheran) *Bibliotheca Chimica Mathematica* címen 1960-ban külön osztályt nyitott a régi tudományos könyvek eladására. A régi könyvek adás-vétele a könyvadás külön ága, mely az utóbbi

17 év alatt a szó szoros értelmében felvirágzott. E megállapítás helyességét igazolják az alábbi statisztikai adatok: 1950 óta a régi nyomtatott könyvek ára nyolcszorosára, a modern könyveké csaknem hatszorosára emelkedett. Ezen belül a régi színes táblák és természetrajzi művek hatszoros, a tudományos és orvosi könyvek tíz és félszeres, a XVII—XIX. századi angol könyvek nyolcszoros ár-emelkedést mutatnak. A modern, de a könyvforgalomból kifogyott könyvek közül az illusztrált kiadványok kétszeres, az irodalmi első kiadványok ötszörös, a magánajtóban korlátolt példányszámban kiadott művek szintén ötszörös áron kerülnek eladásra.

De mi határozza meg a könyvek árát, és kik a vásárlók? A könyv ára, legyen az régi vagy modern, a mű jelentőségétől, szépségétől, piaci ritkaságától és bizonyos fokig fizikai állapotától függ. Vásárlói főként az egyetemek, a tudományos intézetek és a magángyűjtők. Az előbbieket bibliográfiai, történelmi, egyszóval tudományos okokból vásárolnak; a magángyűjtőknél e szempontok másodlagosak és a fő indítók a gyűjtőszenvédelem. Az európai könyvpiacra az utóbbi két évtizedben a fővásárlók az amerikai egyetemek és magán könyvgyűjtők voltak. Ennek kettős oka van: az amerikai könyvtárakból a történelmi fejlődés elkerülhetetlen következményeként nagyrészt hiányzanak az újjászületés, a felvilágosodás, sőt még a XIX. század tudományos, irodalmi és művészeti munkái. Másodszor az utóbbi két évtizedben megnőtt az érdeklődés a *tudománytörténet iránt*, ami a régi könyvek keresletét szükségképpen megnövelte. Emellett nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy az amerikai egyetemek leginkább rendelkeznek a könyvvásárláshoz szükséges alapokkal.

Ami a magángyűjtőket illeti, ők elsősorban az irodalmi, politikai és társadalmi tartalmú könyvekre fordítják figyelmüket. A modern könyvek közül a magánkiadású művek és az első kiadások mutatnak emelkedő tendenciát. Dylan Thomas *Eighteen Poemes* (Tizennyolc vers) című művének az ára 1934-ben 3 shilling és hat penny volt, ma már 80 font. Tehát az eredetinek mintegy négyszázszorosa.

A régi könyvek, de a modernek is, akárcsak a népművészeti alkotások, állandó ár-emelkedést mutatnak. Még ha csak kevésbé ismerjük is a hazai könyvtárakat, könnyen számot adhatunk arról, micsoda értékek lappanganak bennük, és megőrzésük mennyire fontos.